

Runsauden alistus

Jouni-Matti Kuukkanen

Paul Feyerabend: *Conquest of Abundance. A Tale of Abstraction versus the Richness of Being.* The University of Chicago Press, Chicago 2001.

Conquest of Abundance on radikaalifilosofi Paul Feyerabendin viimeiseksi jäänyt postuumisti julkaistu teos. Kyseessä on itse asiassa vahvasti jälkikäteen editoitu tuotos, jossa hän tarkastelee ja kritisoi abstrahoinnin historiaa eli pyrkimyksiä löytää yksinkertainen ja koherentti todellisuus elämisen ja olemisen rikkauten takaa. Pääosan muodostaa kirjan ensimmäinen osa, jonka toimittaja Bert Terpstra on muokannut julkaistavaan asuun Feyerabendilta jääneen käsikirjoituksen pohjalta. Kirjan toinen osa sisältää Feyerabendin samaan aikaan kirjoittamia ja muualla julkaistuja esseitä.

Ensimmäisessä osassa tarkastellaan lähes yksinomaan antiikin Kreikan kirjallisuutta ja filosofiaa sekä länsimaisen taiteen historiaa. Tärkeiksi henkilöiksi abstrahoinnin historiassa Feyerabend nimeää mm. Akhilleuksen, Ksenofaneen ja Parmenideen. Toisen osan esseet ovat aiheiltaan monipuolisempia. Silti on todettava, että niissä on liikaa toistoa. Monet esseistä olisi voinut pudottaa pois ilman, että kirjan sisältö olisi siitä kärsinyt.

Teoksen kahta pääosaa vertaillen lukija vaakuuttuu, että Feyerabendin oma ääni kuuluu vahvan editoinninkin läpi, vaikka epäilen että hän olisi hyväksynyt toimittajan esipuheessa nostamaa kuuden yleisen teeman tiivistelmää. Se tunnuttuuvan koko kirjan sanomaa vastaan.

Kirjan teimana on abstrahoinnin historia. Feyerabendin tavoitteena on tutkia niitä yksilöitä ja ryhmiä, jotka ovat halunneet rajoittaa tai kieltää olemisen ja elämisen moninaisuuden esillä niiden takaa yksinkertaista, pysyvää ja koherenttia todellisuutta. Feyerabendin mukaan tämä pyrkimys on oheistuottanut sellaisia dikotomioita, kuten todellinen/näennäinen, tieto/mie-

lipide ja oikeamielinen/syntinen.

Pyrkimys yleistettäviin lakeihin, säännönmukaisuuksiin ja periaatteisiin on tietysti länsimaiselle tieteelle keskeistä melkein pä tieteenhaarasta riippumatta. Yleiset periaatteet ja toimintaohjeet ovat olleet myös politiikan tekemisen lähtökohdina esimerkiksi yhteiskuntien modernisaatioissa ja kehitysmaapolitiikassa. Feyerabendin mukaan yleistäminen ja abstrahointi kuitenkin halveksivat ihmisyyttä itseään. Yksinkertaistamisen pontimena hän näkee usein olleen ryhmän identiteetin luomisen ja vahvistamisen. Muita on vaadittu hyväksymään yksi ajatuskaava, ja alkuperäiset kulttuurit ja elämäntavat on jyrätty sen alle.

Toisaalta Feyerabend mainitsee teemakseen todellisuuden idean – sen ajatuksen, että näennäisen ja monimuotoisen takaa on löydettävissä maailman todellinen, yksinkertaisempi muoto. Nykyisin tieteen nähdään usein edistyvän ja kulkevan lähemmäksi maailman tosikuvausta. Feyerabend mielenkiintoisesti huomauttaa ja myös osoittaa, kuinka sama ajatus liitettiin taiteisiin vielä joitakin satoja vuosia sitten.

Realismi ja antirealismi -debatin kannalta teema on mielenkiintoinen. Näppituntumalta voi sanoa, että tieteenfilosofit ja luonnontieteilä opiskelleet tuntuvat yleisesti uskovan, että on olemassa yksi todellisuus, jota tiede ainakin josain määrin kuvaa. Kirjallisuuden tutkijat, historioitsijat, naistutkijat ja yleensäkin kulttuurin ja yhteiskunnan ilmiöitä tutkivat tuntuvat usein ajattelevan, että on joko olemassa monia todellisuuksia tai yhtä hyviä todellisuuskuvauksia. Vaikuttaa siltä, että perusintuotit ovat lähtökohteisesti erilaisia, eivätkä argumentit juurikaan käytännössä kohtaa. Aatehistoriallisesti ajateltuna olisikin mielenkiintoista pohtia, onko olemassa jokin sellainen lähtökohta tai henkilökohtainen peruskokemus, joka saa henkilön vakuuttumaan joko realismin tai anti-realismien oikeellisuudes-

ta ja joka määrittää henkilön myöhempiä ajattelua ja argumentointia.

Kuten odottaa saattaa, luettaessa kirjaa filosofisesta näkökulmasta silmään pistää relativismi. Tyypillinen väite on, että mitään todellisuuskuvausta ei voi pitää toista parempana, tai mitään todellisuuden aspektia ei voi arvottaa toisen edelle. Homeerisia jumalia voidaan kirjoittajan mukaan pitää yhtä todellisia kuin tieteen tuottamaa ontologiaa. Feyerabendin voi nähdä myös sosiaalisena konstruktivistina. Hänen mukaansa todellisuus tuotetaan sosiaalisessa kontekstissa, "asetelmassa" (*stage*), jota määrittävät institutiot, uskomukset, fyysiset esineet, taloussuhteet, fysiologiset prosessit jne. Näin on sekä tieteessä ja taiteessa. Feyerabend pitää "todellisuuden esittämistä" vaativana projektina, josta esimerkiksi on Euroopan hiukkasfysiikan massiivinen CERN-hanke, jonka tuloksena on löydetty mm. uusia alkeishiukkasia.

Onkin hiukan yllättävää, että Feyerabend kiirehtii kirjan useassa kohdassa kiistämään kannattavansa relativismia, vaikka ei hän tietenkään realistiksikaan tunnustaudu. Feyerabendin mukaan relativismille ja realismille on yhteistä se, että ne olettavat traditioiden ja kulttuuristen tuotteiden olevan selvästi määriteltäviä ja toisistaan erillisiä. Tämän oletuksen Feyerabend haluaa kyseenalaistaa. Feyerabend on ennen kaikkea skeptikko, joka epäilee kaikkia yleisiä väitteitä ja teorioita. Hän on filosofinen paarma, joka ärsyttää ja dekonstruoi tällaisia väitteitä yksittäistapauksiin kohdistuvien analyysien avulla. Feyerabendille kaikki on erityistä ja paikallista. Maailma on epäkoherentti ja epäsäännönmukainen, eikä antaudu abstrahoinnin edessä.

Filosofit ovat kuitenkin mielestäni oikeassa kutsuessaan Feyerabendia relativistiksi, mutta silti nimitys myös vääristää jossain määrin Feyerabendin filosofista sanomaa. Skeptisyyden seurauksena on ontologinen pluralismi: jos yleistyksiset todella hajoavat analysoidessa, tuloksena on kirjo erilaisia toisiinsa liittymättömiä tulkinnoita ja väitteitä. Relativismi ei olekaan Feyerabendille filosofinen doktriini, jota hän (haluaa) kannattaa, vaan hänen itsensä mukaan lukemattomien erilaisten näkemysten ja tarkastelutapojen tukema empirinen fakta – siis eräänlainen lopputulos. Tyypillistä Feyerabendia on tarkas-

tella huonekalusuunnittelijan, taidehistorioitsijan ja asuntoa sisustavan parin tuolissa näkemiä eri ominaisuuksia yhtä todellisia.

On kuitenkin valitettavaa, että Feyerabend ei antaudu suuremmin filosofiseen debattiin, koska hänellä saattaa olla annettavaa jopa mainstream-filosofian kannalta. Tässä muodossa sanoma jää pahasti vaillinaiseksi. Miten Feyerabend kommentoisi esimerkiksi tieteen menestystä? Ehkäpä se on lukemattomien erilaisten strategioiden tulosta. Silti on tosiasia, että tieteen teoriat toimivat uskomattoman hyvin. Miksi?

Toiseksi, Feyerabend väittää vastineessaan kiinalaiselle toisinajattelijalle, että vapauden ja valistuksen puolustaminen ei edellytä uskoa universaaleihin ihmisoikeuksiin – rohkea väite ja vastine vuonna 1989 Taivaallisen rauhan aukion verilöylyn jälkitunnelmissa julkaistuun kirjoitukseen! Feyerabendin mukaan se, mikä näyttelee merkittävää roolia halutunkaltaisessa elämäntavassa, on todellista. Hän esittää, että voimme ottaa subjektiivisen, irrationaalisen ja omaperäisen elämäntyylin argumentoinnin lähtökohdaksi, ja tästä lähtökohdasta voimme määritellä, mikä on "todellista". Näin eettiset pohdinnat nousivat etusijalle epistemologisissa tarkasteluissa. Ainakin minulle jäi hiukan hämäräksi, miten tämä strategia toimisi käytännössä. Feyerabend tuntuu romantisoivan menneitä "alkuperäisiä" yhteisöjä ja elämäntapoja, jotka ovat jääneet modernisaation ja elintasonnousun alle. Hän ei ota riittävästi huomioon, että alkuperäisten ja omalaatuisten yhteisöjen jäsenet eivät ole välttämättä elämäntyyliään itse valinneet, eikä heillä ole välttämättä myöskään valtaa sitä muuttaa niin halutessaan.

Lopuksi on syytä todeta, että Feyerabend oli ennen kuolemaansa menettänyt täysin uskon filosofian mahdollisuuteen auttaa tai opettaa ihmisiä. Ehkä se selittää hänen valitsemansa tyylin ja strategian. Vaikka kirjasta tuleekin esille tämän filosofisen anarkistin testamentti, on valitettavaa ettemme saaneet nähdä viimeistellympää teosta hänen itsensä kädestä.

Kirjoittaja on filosofian tohtori, joka on toiminut vuosina 2006–07 vieraillevana tutkijana Iso-Britanniassa, Durhamin yliopiston filosofian laitoksella.